

Fecr Yayınları: 503

**SAFEVÎLERİN İLK DÖNEMİNDE
İKTİDAR-ULEMÂ İLİŞKİSİ**

Dr. Habib KARTALOĞLU

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Kapak resmi: Şah İsmâîl'in Tebriz camisinde on iki imam adına hutbe okutmasının tasvir edildiği minyatür, Cihângüşâ-yı Hâkân adlı eserin 1984 yılında İslamabad'da Merkez-i Tahkîkât-ı Fârisi İnan ve Pakistan tarafından basılmış nüshasından alınmıştır. (s.148)

Baskı ve Cilt
VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0 312 395 85 71
(Sertifika No: 47479)

1. Baskı: Şubat 2022

ISBN: 978-625-8005-47-9

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

SAFEVÎLERİN İLK DÖNEMİNDE İKTİDAR-ULEMÂ İLİŞKİSİ

Dr. Habib KARTALOĞLU

Ankara 2022

Habib KARTALOĞLU

1984 yılında Sinop ili Boyabat ilçesinde doğdu. Orta öğrenimini 2001'de Boyabat İmam Hatip Lisesinde tamamladı. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 2005 yılında mezun oldu. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde “Şeyh Saduk ve Şeyh Müfid Bağlamında İmâmiyye’de Ahbârî-Usûlî Farklılaşması” başlıklı teziyle yüksek lisansını 2011 yılında tamamladı. Aynı enstitüde “İslam Mezhepleri Tarihi” alanında başladığı doktora programını “Şerîf el-Murtazâ (ö. 436/1044) ve Şiî-Usûlî Gelenekteki Yeri” başlıklı teziyle de 2016 yılında tamamladı. 2007–2010 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde İmam-Hatip olarak görev yaptı. 2010 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalında araştırma görevlisi oldu. Şiî-İmâmiyye üzerine araştırmalar yapan Kartaloğlu, 2017 Ekim ayından itibaren aynı fakültede İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalında Dr. Öğr. Üyesi olarak görevine devam etmektedir. hkartaloglu@sakarya.edu.tr

*Yetişmemde her türlü gayreti gösteren
râhil-i dâr-ı bekâ merhum babamın defter-i hesenâtına
sadaka-i câriye olması temennisiyle...*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	11

BİRİNCİ BÖLÜM

SAFEVÎ DEVLETİ'NİN TEŞEKKÜL SÜRECİ	13
1.1. Safevî Devleti'nin Arka Planı: Erdebil Tekkesi	14
1.1.1. Birinci Dönem: (1301-1447)	16
1.1.2. İkinci Dönem: (1447-1494)	29
1.2. Şah İsmâil ve Safevî Devleti'nin Teşekkülü	49

İKİNCİ BÖLÜM

SAFEVÎ DEVLETİ'NDE Şİİ-İMÂMİYYE'NİN RESMÎ MEZHEP OLARAK KABUL EDİLMESİ	71
2.1. Safevî Öncesi Dönemde Şîi-İmâmiyye'nin Resmî Mezhep Olarak İlan Edilme Girişimleri	72
2.2. Safevîlerin Şîi-İmâmiyye'yi Resmî Mezhep Olarak İlanı - 93	
2.3. Safevîlerin İmâmiyye Mezhebini Tercih Etme Nedenleri 103	
2.4. İran Coğrafyasında İmâmiyye Mezhebinin Yaygınlaştırılması İçin Başvurulan Yöntemler	111

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKTİDAR-ULEMÂ İLİŞKİSİNİN İNŞA SÜRECİNDE SAFEVÎLERİN Şİİ ULEMÂYI DAVETİ	125
3.1. Safevîlerin Şîi Ulemâyı Daveti	127
3.2. Süreç İçerisinde İktidar Ortağı Olan Muhâcir Ulemânın Kökenleri	134
3.3. Muhâcir Ulemânın Safevî Topraklarında Üstlendikleri Görevler	142

3.4. Safevî Yönetimiyle Yakın İlişki İçerisinde Bulunan	
Muhâcir Bir Âlim: Muhakkık el-Kerekî-----	148
3.4.1. el-Kerekî'nin Hayatı ve İlmî Kişiliği -----	148
3.4.2. el-Kerekî'nin Safevî Yönetimiyle Olan İlişkileri ---	152

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SAFEVÎ İKTİDARININ MÜESSİR BİR DESTEKÇİSİ: MUHAKKİK el-KEREKÎ -----	159
4.1. el-Kerekî'nin Dinî-Siyasî Nüfuzu -----	160
4.2. İktidar-Ulemâ İlişkileri Bağlamında “Sadr”-----	171
4.3. el-Kerekî ve Câir Yönetimler-----	178
4.4. İmamın Yetkilerinin Ulemâya Geçiş Süreci ve el-Kerekî	187
4.5. el-Kerekî ve Ulemânın Fıkhî Otoritesi -----	199
4.5.1. Cuma Namazı -----	199
4.5.2. Harac-----	205
SONUÇ -----	209
KAYNAKÇA -----	211
DİZİN -----	230

ÖNSÖZ

İran coğrafyasında iki asırdan fazla hüküm süren Safevîler (1501-1736), Müslümanların bölgeye hâkim oldukları dönem sonrası tarihinde siyasî tarihin yanı sıra, mezhebî değişim ve dönüşüm, ulemânın konumu, iktidar-ulemâ ilişkileri gibi faktörler açısından da oldukça dikkat çeken bir devlettir. Safevî Devleti'nin kuruluşu ve Şîîliğin resmî mezhep olarak ilan edilmesi İran tarihinde etkileri günümüze kadar devam eden köklü gelişmelerin ve değişikliklerin yaşanmasına yol açmıştır. Diğer taraftan Şîî-ulemânın otoritesinin güçlenme süreci bağlamında da Safevîler dönemi ayrı bir önemi haizdir. Zira Safevîlerin kurulmasıyla birlikte ilk defa güçlü şekilde devlet desteğine mazhar olan Şîî ulemâ, süreç içerisinde iktidar ortağı olmuş ve ayrı bir güç merkezi haline gelmiştir.

Safevî Devleti'nin ilk elli yılında iktidar-ulemâ ilişkisinin ele alındığı bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, devletin arka planını oluşturan Erdebil tekkesinin teşekkülü, dinî/ideolojik dönüşümü, Şah İsmâîl'le birlikte bir devlete dönüşecek siyasal evrilme süreci ve devletin teşekkülü ele alınmıştır. İkinci bölümde, din-siyaset ilişkisi bağlamında Safevîler öncesi dönemde İmâmiyye Şîîliğinin resmî mezhep olarak ilan edilme girişimleri, Şah İsmâîl'in İmâmiyye'yi resmî mezhep olarak ilanı ve Safevî İran'ında Şîîliğin yaygınlaştırılma uygulamaları üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde, Safevî topraklarına hicret eden ulemânın kökenleri, muhâcir ulemânın anavatanlarını terk etmelerinin arkasındaki sâikler, Safevî Devleti'nde üstlendikleri görevler

ve Safevî şahının daveti üzerine İran'a ilk giden Muhakkık el-Kerekî hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmanın son bölümünde de Safevîler döneminde iktidar-ulemâ ilişkileri bağlamında ilk akla gelen Muhakkık el-Kerekî bağlamında onun dinî-siyasî nüfuzu, "sadr" makamı, câir yönetimler ve ulemânın fikhî otoritesi konuları üzerinde durulmuştur. Eserin dipnot ve kaynakça kısmında İSNAD dipnotlu atıf sistemi (2. Edisyon) kullanılmış ve dipnot ve kaynakça kısmında yer alan Arapça ve Farsça eser adlarının yazımında İSNAD transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır.

Hiç şüphesiz böyle bir çalışmanın ortaya çıkış sürecinde bana destek veren birçok kişi teşekkürü hak etmektedir. Eğitim hayatım boyunca üzerimde emeği bulunan tüm hocalarım başta olmak üzere çalışma süresinde sürekli fikir alışverişinde bulunduğum ve Farsça metinlerde çözmekte zorlandığım kısımlarda her dâim yardımlarını esirgemeyen kıymetli dostum Ahmet Yeşil'e; meslektaşlarım M. Mücahid DüNDAR, Ziya Erdinç ve Yunus Emre Temiz'e müteşekkirim. Ayrıca ailemin her bir ferdine, hassaten yetişmemde her türlü cefaya katlanan merhum babama, emeklerini ödeyemeyeceğim anneme ve çalışma sürecinde her türlü kolaylığı gösteren eşime şükranlarımı sunarım. Son olarak akademik çalışmalarım esnasında bana güç veren ve hayatıma ayrı ayrı anlam katan çocuklarım Mehmet Fatih'e ve Ali Asaf'a teşekkürü bir borç bilirim.

Her türlü eksikliklerimizle beraber çalışma ve gayret bizden muvaffakiyet O'ndan...

Habib KARTALOĞLU

Sakarya 2022